

Süleyman Atâ'nın *Bakırgan Kitabı* gibi *Âhir Zaman Kitabı* ve *Hazreti Mer-yem Kitabı* da aynı bölgelerde yüzyıl-lardan beri okunagelen kitaplar arasın-dadır.

BİBLİYOGRAFYA :

Köprülü, *İlk Mutasavvıflar* (Ankara 1984), s. 57, 172-174, 176; Ali Rahim — A. Aziz, *Tatar Edebiyatı Tarihi*, Kazan 1923, II, 102-108; Neclâ Pekolcay, *İslâmî Türk Edebiyatı*, İstanbul 1981, I, 102; W. Barthold, "Hakim Ata", *EI*, II, 239; R. Rahmeti Arat, "Hakim Ata", *IA*, V/1, s. 101-103; Günay Alpay, "Hakim Ata", *EI*² (İng.), III, 76.

TUNCER GÜLENSOY

BÂKİRGÂNİ

(bk. HAKİM ATÂ).

BÂKİRİYYE

(الباقية)

İmâmiyye Şiâsi içinde imâmetin Ali Zeynelâbidin'den sonra oğlu Muhammed el-Bâkir'a intikal ettiğini ve onun "beklenen mehdî" olduğunu öne sürenlere verilen ad (bk. MUHAMMED el-BÂKİR).

BAKIYYE b. VELİD

(بقية بن الوليد)

Ebû Yuhmid Bakıyye
b. el-Velîd el-Kelât el-Hımsî
(ö. 197/812)

Muhaddis.

Tebeû't-tâbiinden olan Bakıyye kendi ifadesine göre 110'da (728) doğdu. Yetişme çağı hakkında bilgi bulunmamaktadır. Muhammed b. Ziyâd el-Elhânî, Temmâm b. Necîh, Şu'be b. Haccâc, Dahhâk, Yezîd b. Hârûn gibi birçok âlimden hadis rivayet etti. Kendisinden hocaları İbn Cüreyc, Evzâî, Şu'be b. Haccâc, Abdullah b. Mübârek'ten başka İsmâil b. Ayyâş, Hammâd b. Zeyd, Vekî b. Cerrâh gibi birçok muhaddis hadis almıştır.

Bağdat'a giderek hadis rivayet eden Bakıyye, adı üzerinde çok söz söylenen bir muhaddistir. *Tezkiretü'l-huffâz*'da ona hadis hâfızları arasında yer veren Zehebî, *Mizânü'l-i'tidâl*'de hakkında bütün söylenenleri ve münker* kabul edilen rivayetlerini sıralamıştır. Abdullah b. Mübârek onun adları bilinen şeyhleri künyeleriyle, künyeleriyle marûf râvileri de isimleriyle zikretmek suretiyle hadisçileri yordüğünü, *sadûk** bir kişi olmasına rağmen her önüne gelenden rivayette bulunduğunu belirtir. Hüccet kabul edilmemesinin en önemli sebebi, za-

yıf râvilerden duyduklarını kendileriyle görüştüğü sika* râvilerden duymuş gibi tedlîs* yaparak nakletmesidir.

Yanlış okuma sebebiyle Ebû Yuhmid yerine Ebû Muhammed diye de künyelendiğine işaret edilen Bakıyye'nin geniş bilgisine, zeki ve zarif kişiliğine rağmen tedlîs kusuru yüzünden Buhârî bir rivayetini mütâbî* ("Ezân", 65), Müslim de bir hadisini şahid* olarak ("Nikâh", 101) zikretmişlerdir. İbn Huzeyme onun rivayet ettiği hadislerin delil olarak kullanılmayacağını söylemiştir.

Sika râvilerden rivayet ettiği bilinen hadislerine güvenilebileceği, zayıf ve tanınmayan kişilerden rivayet ettiklerine ise itibar edilemeyeceği, âlimlerin Bakıyye hakkındaki ortak görüşüdür.

BİBLİYOGRAFYA :

İbn Sa'd, *et-Tabakât*, VII, 469; *el-Cerh ve't-ta'dil*, II, 434-436; İbn Adî, *el-Kâmil*, II, 504-511; Hatîb, *Târîhu Bağdâd*, VII, 123-127; Mizî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, Beyrut 1403-1405/1983-85, IV, 192-200; Zehebî, *Tezkiretü'l-huffâz*, I, 289-290; a.mlf., *Mizânü'l-i'tidâl*, I, 331-339; a.mlf., *A'lâmü'n-nübelâ*, VIII, 518-534; İbn Hacer, *Tehzîbü'l-Tehzîb*, I, 473-478.

İSMAİL L. ÇAKAN

BÂKİ

(الباقى)

Allah'ın isimlerinden
(esmâ-i hüsnâ) biri.

Sözlükte "sebat ve devam etmek, kesintiye uğramadan geleceğe doğru sürüp gitmek" anlamındaki bekâ kökünden türeyen bir sıfattır. Esmâ-i hüsnâdan biri olarak "gelecekte varlığının sona ermesi düşünülmemeyen" anlamına gelir ki "Allah'tan başka her şeyin gelip geçici olduğu" mânasını ifade eden fânînin zıddıdır. Kur'an-ı Kerim'de bâkî isminin ihtiva ettiği mâna, aynı kökten türeyen fiil ve ism-i tafdil sigaları ile Allah'a nisbet edilmiştir (Tâhâ 20/73; er-Rahmân 55/27). Yine Allah'ın isimlerinden olmak üzere Kur'an'da yer alan âhir ve samed kelimeleri de (el-Hadîd 57/3; el-İhlâs 112/2) bâkinin mânasını destekler niteliktedir. Allah'ın isim ve sıfatları başlangıçsız (ezelî) ve nihayetsiz (ebedî) olma özelliği taşıdığına göre O'nun hay ismi "ezelî ve ebedî bir hayatla diri" anlamına gelir ve bu mânasıyla Allah'ın sonsuzluğunu vurgulamış olur. Nitekim bir âyette Cenâb-ı Hak hay ismiyle anıldıktan sonra ölümden münezzehten (lâyemût) olmakla nitelendirilmiş (el-Furkân 25/58) ve bir bakıma bâkî ismi tefsir edilmiştir.

Hadislerde bâkî mânasını içeren ve özellikle Hz. Peygamber'in dua ve münâcâtlarında yer alan ifadeler mevcuttur; ayrıca aynı anlama gelen dâim ismi de Allah'a nisbet edilmiştir (bk. Beyhakî, s. 9-12).

Bâkî, kelâm literatüründe "varlığının sonu olmayan" anlamında Allah'ın isim ve sıfatları içinde zâtî-selbî grubundan kabul edilmiştir. Gazzâlî'nin de belirttiği gibi "kendinden ötürü varlığı zarurî" (vâcibü'l-vücûd bizâtihi) olan Allah'ın, zamanın hem geçmişini hem de geleceği açısından nihayetsiz olması aklen de zorunludur. Çünkü mevcudiyetini kazanıp sürdürülebilmesi için başkasına muhtaç olmaktan münezzehten bulunan Allah'ın zâtî değişime mâruz kalmayacağı gibi zamana da bağımlı değildir. Ancak değişim kanunlarına tâbi bulunan insanın zihni, zamanı geçmişe ve geleceğe bağlı olarak idrak eder. Bu sebeple de kelâmcılar yaratıcının sonsuzluğunu geçmiş açısından kadîm ve ezeli, gelecek açısından da bâkî ve ebedî kavramlarıyla ifade etmek istemişlerdir.

Bütün İslâm bilginleri Allah'ın bâkî oluşu noktasında görüş birliği içindedir. Ancak aşırı Şifî gruplarına mensup Beyân b. Sem'an, "O'nun vechi (zâtı) müstesna her şey yok olmaya mahkûmdur" (el-Kasas 28/88) meâlindeki âyetin hükmünü Allah'ı da içine alacak şekilde genelleştirmiş ve bu âyetteki vech kelimesine yaratılmışlara mahsus "yüz" mânası vererek Allah'ın yüzü hariç zâtının yok olacağını ileri sürmüştür. Fakat Beyân b. Sem'an'ın bu görüşü mutlak mânada ulûhiyyet kavramına, Allah'ın isim ve sıfat-

İsmail Hakkî Altunbezer hattıyla celf-sülûs müsennâ "Hü-ve'l-bâkî" levhası (Mustafa Düzgünman koleksiyonu)

"Hüve'l-bâkî"
yazısını
taşıyan
bir mezar
taşı

larına ve mantık kurallarına aykırı görü-
lerek reddedilmiştir. Dünya hayatını so-
na erdiren ölüm, kişinin ölümsüz yaratı-
cının ölümsüz âlemine geçişini sağlamak-
tadır. Özellikle Türk dünyasında hemen
bütün mezar taşlarında yer alan "Hüve'l-
bâkî" (Ölümsüz olan sadece O'dur) cüm-
lesi, Allah'ın üstün kudret ve ebediliği-
ni ifade ederken kulun aczini dile getir-
mekte ve dolayısıyla gerçek saadetin
O'na teslim olmakla gerçekleşebileceği-
ne işaret etmektedir (Bâkî kavramının Al-
lah'ın sıfatları içindeki yeri ve zâta nisbet
edilişleriyle ilgili farklı görüşler için bk. BEKÂ).

BİBLİYOGRAFYA :

Râgib el-İsfahânî, *el-Müfredât*, "bkıy" md.; İb-
nül-Esîr, *en-Nihâye*, "bkıy" md.; *Lisânü'l-'Arab*,
"bkıy" md.; M. F. Abdülbâkî, *Mu'cem*, "bkıy"
md.; Mustafavî, *et-Taḥkîk*, "beḳâ" md.; Halî-
mî, *el-Minhâc*, I, 188; Bağdâdî, *Üşûlü'd-dîn*, s.
81, 108-109; a.m.f., *el-Esmâ' ve's-şifât*, Kay-
seri Raşit Efendi Ktp., nr. 497, vr. 77^a, 82^{a-b};
Beyhakî, *el-Esmâ' ve's-şifât*, s. 9-12; Cüveynî,
el-İrşâd (M. Yûsufî), s. 78; Gazzâlî, *el-Maḳşâ-
dü'l-esnâ*, s. 117-118; Fahrreddin er-Râzî, *Tef-
sîr*, XV, 24; a.m.f., *Levâmi' u'l-beyyinat*, s. 350-
351; Ebül-Bekâ, *el-Külliyât*, Bulak 1281, s.
96; Bekir Topaloğlu, "Allah", *DİA*, II, 484, 488.

BEKİR TOPALOĞLU

BÂKİ

(باقى)

(ö. 1008/1600)

**Şöhret ve tesiri asırlarca devam eden,
klasik Osmanlı şiirine
söyleyiş gücü kazandıran ve
"Sultânü's-şuarâ" diye anılmış
büyük divan şairi.**

Asıl adı Mahmud Abdülbâkî'dir. 933'-
te (1526-27) İstanbul'da doğdu. Babası
Fâtih Camii müezzinlerinden Mehmed
Efendi adında bir zat olup 1566 Haziranı-
nda hac yolculuğu sırasında vefat et-
miştir. Fakir bir ailenin çocuğu olan Bâ-
kî gençliğinin ilk yıllarında çıkar olarak
saraçlık mesleğine girmiştir. Yeni bir gö-
rüşe göre ise Bâkî'nin işi saraç çırak-
lığı değil, camilerde kandillerin yakılma-
sı ve bakımı hizmetini yapanlara verilen
ad olan "serrâclık"tır. Kelimenin bu hu-
susî mânâsının herkesçe bilinmemesi,

onun saraç çırağı olduğuna dair sürege-
len yanlış bir kanaate sebep olmuştur
(bk. Gökyay, III, 125-133). Yaratılışındaki
okuma ve öğrenme arzusu onu medre-
seye yöneltti. Uzun zaman Karamânîzâ-
de Mehmed Efendi'den okudu. Ders ar-
kadaşları arasında Nev'î, Üsküplü Vâli-
hî, Edirneli Mecdî, Hoca Sâdeddin, Kara-
manlı Muhyiddin gibi ileride şair ve âlim
olarak ün kazanacak gençler vardı. Tah-
silinin yanı sıra şiirle de iyiden iyiye uğ-
raşan Bâkî, zamanının edebî şöhretle-
riyle tanışıp onlara nazîreler yazarak de-
ğer ve kabiliyetini göstermeye çalışıyor-
du. Zâtî'nin Beyazıt Camii avlusundaki
remilci dükkânına sık sık giderek gaz-
zellerini onun tenkidine sunuyordu. Zâ-
tî'nin şiirlerine söylediği nazîrelerle bir
yandan kendi şiir dilini olgunlaştırırken
aynı zamanda dükkânı İstanbul'daki şa-
irlerin toplantı yeri olan bu müstesna
şairin takdirini elde ediyordu. Nitekim
Zâtî de onun bir beytini *tazmin** edip
yazdığı gazeli divanına koymuş, kendi-
sini ayıplamak isteyenlere, "Bâkî gibi
bir şairin şiirini almak ayıp değildir" di-
yerek yaptığı işi haklı göstermek iste-
mişti. Zâtî 953'te (1546) vefat ettiğinde
Bâkî yirmi yaşlarında idi.

Hocası Karamânîzâde Mehmed Efen-
di'ye yazdığı "sünbül" redifli kaside ile
şiirde kişiliğini artık iyice kabul ettirmiş-
ti. 1552'de yeni açılan Süleymaniye Med-
resesi'nde Kadızâde Şemseddin Ahmed
Efendi'nin derslerine devama başladı.
Ramazan 962'de (Ağustos 1555) Nah-
cıvan seferinden dönen Kanûnî'ye tak-
dim ettiği kasidede üç yıldır medrese
odalarında yattığından ve padişahın em-
riyle bir yıl bina emniyeti hizmetinde bu-
lunduğundan söz etmektedir. Anlaşıldığı
üzere derslere devam ederken öte
yandan, yapımı sürmekte olan Süleyma-
niye Külliyesi'nde bina emini olarak çalı-
şmıştı. 1556 yılında Halep kadılığına
tayin edilen hocasıyla birlikte gitti ve

Aşık Celebi
tezkiresindeki
bir minyatürde
Bâkî
Şeyhülislâm
Ebüssüüd
Efendi
ve Nev'î ile
birlikte
(Milliet Ktp.,
Ali Emîrî,
nr. 772, vr. 159*)

orada kadı nâibliği yaptı. O sırada ho-
casına "râiyye", Halep Beylerbeyi Kubad
Paşa'ya da "hilâl" redifli birer kaside
sundu. Şah Abbas'ın kütüphanecisi ve
Mecmau'l-havâs adlı tezkirenin müel-
lifi Sâdıkî-i Kitâbdâr Halep'e uğradığı-
nda kendisiyle tanışıp uzun uzun sohbet-
lerde bulunmuş, aralarında latifeleşme-
ler geçmiştir.

Bâkî Halep'te dört yıl kadar kaldı. Ka-
dızâde'nin 1560 yılında Halep kadılığı-
ndan istifa ederek İstanbul'a dönüşünde
onunla beraber yola çıktı. Aynı yılın Mart
ayında, Konya'da Şeyhülislâm Ebüssü-
üd'un kadılıkla Şam'a gitmekte olan oğ-
lu Mehmed Çelebi'ye rastladı. Kendisi-
ne bir "nûniyye" kasidesi takdim ede-
rek ondan babasına bir tavsiye mektu-
bu aldı. Bâkî İstanbul'a varışında kendi-
si için yazdığı "lâmiyye" kasidesini suna-
rak Ebüssüüd Efendi'nin çevresine gir-
me imkânını elde etti. Bu arada sadâ-
ret mevkiiinde bulunan Rüstem Paşa'ya
yaklaşmak için onun şeyhi, Baba Efendi
diye mâruf Filibeli Şeyh Mahmud Efen-
di'ye intisap etmeye uğraşıyordu. Bu se-
beple ona da birkaç kaside takdim etti.
Rüstem Paşa'nın 1561'de ölümü ile ye-
rine geçen Semiz Ali Paşa'ya da iki ka-
side sundu. Ekim 1561'de dânişmend,
iki sene sonra da mülâzım oldu. 1564
Nisanında da yirmi beş akçe ile bir med-
reseye tayini için ferman çıktı.

O sırada Rumeli kazaskeri olan Hâ-
mid Efendi bu tayini kanuna ve usule
uygun bulmadığından gereğini yapmak-
ta tereddüt göstermekte iken şairi ta-
nıyan ve takdir eden padişahın yeniden
ve kesin fermanı üzerine 30 akçe ile
onu Silivri'de Pîri Mehmed Paşa Medre-
sesi'ne tayine mecbur oldu. Orada çok
kalmayan Bâkî birkaç ay sonra, Kasım
1564'te İstanbul'da Murad Paşa Medre-
sesi'ne nakledildi. Bu tayinin sağla-
dığı imkândan faydalanarak Kanûnî'nin
kendisine gönderdiği şiirlerine onun em-
ri üzerine nazîreler yazıyor, bir yandan
da ona kasideler takdim ediyordu. Ara-
larındaki bu alâka, zeki ve kabiliyetli şa-
irin yeteneklerini padişaha göstermesine
yardım etti. Bu kabiliyetli şairden hoş-
lanan Kanûnî ona *Keşşâf*, *Hidâye*, *Ek-
mel* adlı kitapların kıymetli birer nü-
hasını hediye etti. Bâkî de divanını pa-
dişahın emriyle düzenleyerek ona sun-
du. Padişahın türlü iltifatları şairi mâ-
nen ve maddeten zenginleştiriyordu. Bu
arada Aralık 1565'te 10 akçe *terakkî** ye
nâil oldu. Haziran 1566'da, hacca gitmiş
olan babasının ölümü haberini aldı. Bu-
nun da ardından Kanûnî Sultan Süley-